

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИКО-СОЦІОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПОЛІТИЧНИХ НАУК**

ПАНОРАМА ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

НАУКОВИЙ ВІСНИК РДГУ

Випуск 4

Рівне – 2010

Панорама політологічних студій :
науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. –
Рівне : РДГУ, 2010. – Вип. 4. – 211 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

1. **Гон М. М.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету (головний редактор).
2. **Бортніков В. І.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політології Волинського національного університету імені Лесі Українки.
3. **Канцелярук Б. І.** – д.політ.н., головний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
4. **Киридон А. М.** – д.і.н., професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Київського міжнародного університету.
5. **Круглашов А. М.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича.
6. **Макаренко Є. А.** – д.політ.н., провідний науковий співробітник відділу трансатлантичних досліджень Інституту світової економіки і міжнародних відносин.
7. **Постоловський Р. М.** – к.і.н., професор, завідувач кафедри всесвітньої історії, ректор Рівненського державного гуманітарного університету.
8. **Тихомирова Є. Б.** – д.політ.н., професор, завідувач кафедри міжнародної інформації Волинського національного університету імені Лесі Українки.
9. **Троян С. С.** – д.і.н., професор, завідувач кафедри міжнародних відносин та країнознавства Рівненського інституту слов'янознавства Київського славистичного університету.
10. **Шеретюк В. М.** – к.і.н., доцент, декан історико-соціологічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету.
11. **Шугасва Л. М.** – д.філос.н., професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.
12. **Юськів Б. М.** – д.політ.н., завідувач кафедри міжнародної інформації Рівненського інституту слов'янознавства Київського славистичного університету.

Відповідальний редактор –
к.політ.н., доцент Черній А.Лі. (Рівненський державний гуманітарний університет)

Друкуються за рішенням вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету.
Протокол № 3 від 29 жовтня 2010 р.

Науковий вісник «Панорама політологічних студій»
затверджений ВАК України науковим фаховим виданням з політичних наук
(постанова Президії ВАК України від 14 квітня 2010 р. № 1 – 05/3)

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ №16166-4638 Р

Адреса редакції: кафедра політичних наук, Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027.

ЗМІСТ

ПОЛІТИЧНА ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Нагорняк М. М., Нагорняк І. М.	5	Формування Т. Г. Масариком засад зовнішньої політики Чехословацької республіки
Шугасва Л. М.	13	Витоки й першопричини релігійних репресій у СРСР (на прикладі Істинно-православної церкви та Істинно-православних християн)
Маруховський О. О.	20	Теорія постіндустріалізму Д. Белла як методологічна основа становлення концепцій інформаційного суспільства
Федорчак Т. П.	26	Правові межі функціонування громадянського суспільства в Чеській Республіці
Куницька Г. Д.	34	Теоретичні аспекти політичної кризи
Монолатій І. С.	40	Особливості діяльності суб'єктів західноукраїнської етнополітичної сфери у 1867–1914 рр.
Десятничук І. О.	48	Партія влади в умовах політичного конфлікту (на прикладі «Празької весни»)
Невинна Г. Я.	56	Партійно-політична ситуація у Фінляндії та її вплив на зовнішню політику держави міжвоєнного періоду
Булига І. І.	62	Особливості трансформації християнських конфесій в умовах воєнно-політичного конфлікту (на прикладі Волині часів Другої світової війни)
Гев'юк У. Ю.	69	Категоріальне забезпечення дослідження інституту виборів в українській політичній науці
Федів Ю. О.	75	Взаємовідносини спецслужб Української Центральної Ради з розвідками та контррозвідками європейських держав

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

Бурдяк В. І.	84	Соціальний капітал і громадянське суспільство в Центрально-Східній Європі
Гон М. М.	91	Натовп / маса як суб'єкт трансформаційних процесів
Бортніков В. І.	98	Обласна державна адміністрація як інститут демократії (на прикладі Волинської області)

Овчар І. В.	105	Формування нової міжнародної політики на пострадянському просторі (початок 90-х рр. ХХ ст.)
Морарь М. В.	114	Взаємообумовленість тактики та принципів партійних лідерів у політичних процесах суспільства
Наумов А. С.	124	Харизматичне політичне лідерство як об'єкт політологічного аналізу
Коваль І. В.	132	Політизація Церкви: сутність і прояви в сучасних умовах
Ломака І. І.	140	Релігійна модернізація чи реалізація інтеграційної ролі релігії під впливом модернізаційних процесів?
Кузьма Т. М.	147	Інститут імпідменту: політико-правовий аналіз
Климончук В. Й.	153	Свобода слова в Україні та проблема суспільного ідеалу
Петренко М. Ю.	160	Регіональні особливості парламентських виборів в Україні
Бурейко Н. М.	167	Політико-правові аспекти реформування імміграційних процесів у США на федеральному рівні
Сакрієр О. Л.	175	Використання маркетингових технологій у формуванні ефективного іміджу політичного лідера
Мойса Б. С.	181	Об'єднання осіб з обмеженими можливостями: принципи та етапи створення
Равлик І. О.	189	Трансформація суті парламентських виборів у контексті проблеми інкорпорації політичної еліти (1998–2007 рр.)

РЕЦЕНЗІЇ

Жерноклєсєв О. С.	197	Український погляд на геополітику міждержавних і міжнаціональних взаємин у дуалістичній імперії
Монолатій І. С.	199	Націоналістичне кредо: німецький випадок та українські паралелі
Долганов П. С.	204	Економічний ракурс українського націоналізму першої половини ХХ століття: сучасна рецепція
Відомості про авторів	209	
Вимоги до оформлення статей	211	

робітничий клас, був досить очевидним. Зрозуміло, що Фінляндія знаходилася на перехресті, де сходяться різноманітні політичні інтереси. Цим зумовлювалося коливання зовнішньої політики держави, те, що Фінляндія не могла знайти собі місця в жодному міждержавному угрупованні. Невизначеність внутрішньополітичних орієнтирів далася взнаки в її діяльності на міжнародній арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Барышников В. Н. От прохладного мира к зимней войне / В. Н. Барышников. – СПб. : Санкт-Петербургский государственный университет, 1997. – 351 с.
2. Барышников В. Н. Финляндия во второй мировой войне / В. Н. Барышников, Н. И. Барышников. – СПб. : Лениздат, 1985. – 133 с.
3. Вейо М. Карл Густав Маннергейм – маршал Финляндии / М. Вейо. – М. : МЦФЭР, 1997. – 208 с.
4. Кульков Е. Н. Зимняя война. 1939-1940: В 2-х т., Т. 1. Политическая история / Е. Н. Кульков, О. А. Ржешевский (отв. ред.). – М. : Наука, 1998. – 379 с.
5. Коллонтай А. М. Записки за 23 года дипломатической работы / А. М. Коллонтай. – Российский государственный архив социально-политической истории. – ф. 522, оп. 1, д. 40, л. 1 – 363 с.
6. Лисовский П. Германский фашизм и Северо-Восточная Европа / П. Лисовский // Ленинградская правда. – 1937. – № 166 (6752). – С. 2.
7. Маннергейм К. Г. Мемуары / К. Г. Маннергейм. – М. : Вагриус, 1993. – 509 с.
8. Сарв Х. В. О лапуаском движении в Финляндии / Х. В. Сарв // Скандинавский сборник : [сб. научн. трудов]. Серия «Всемирная история». – Таллин : Ээсти раамат, 1970. – Вып. 15. – С. 89–102.
9. Черчилль У. Вторая мировая война: В 2 т., Т. 1 / У. Черчилль; с предисловием Д. А. Волконогова, А. С. Орлова. – М. : Военное издательство, 1991. – 592 с.
10. Юссіла О. Від Великого князівства до сучасної держави. Політична історія Фінляндії від 1809 року / О. Юссіла, С. Гентіля, Ю. Неваківі. – К. : Унісерв, 2002. – 406 с.
11. 100 Faces from Finland. A Biographical Kaleidoscope. – Helsinki : FLS (Finnish Literature Society). – 2000. – 265 s.
12. Jakobson M. Diplomaattien talvisilta / M. Jakobson. – 6. pain. – Porvoo etc.: Soderstrom, 1989. – XI, 399 p.
13. Tanner V. Kahden maailmansodan valissa. Muistelmia 20-ja 30-Luvuitta / V. Tanner. – Helsinki, Tammi, 1966. – 275 p.

УДК: [28:316.422]:321.64(477.81/.82) «1939/1945»

Булига І. І.

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ХРИСТІЯНСЬКИХ КОНФЕСІЙ В УМОВАХ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ (НА ПРИКЛАДІ ВОЛИНІ ЧАСІВ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ)

Автор у статті робить спробу з'ясувати особливості трансформаційних процесів у християнських конфесіях часів Другої світової війни та специфіку їх взаємодії з національно-визвольним рухом Волині.

Bulyga I. The peculiarities of transformation of Christian creeds in the conditions of war and political conflict (Volyn' during the Second World War as the example).

The author makes an attempt to define peculiarities of transformational processes in Christian creeds during the Second World War and specificity of their interaction with national and insurgent movement of Volyn'.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси, що мають місце на теренах України в межах ХХ–ХХІ ст., становлення нової системи ціннісних орієнтацій, намагання позбутися нашарувань і стереотипів тоталітарного минулого, закономірно зумовили динамічний розвиток релігійно-церковного життя. Проте, поряд із всеосяжною залученістю християнських конфесій до соціокультурних процесів, даються взнаки і напластування старих проблем, а відтак, і нових труднощів. Третє тисячоліття дістало у спадщину багато невирішених проблем, посеред яких національні та релігійні. Транзитний період, який переживає нині Україна, - перехід від тоталітаризму до демократії, становлення громадянського суспільства – супроводжується гострими політичними та міжконфесійними конфліктами, причини яких коріняться в національному, релігійно-догматичному й історичному контекстах. Адже, національні та релігійні питання в Україні виступали вагомим чинником політичної діяльності та виявилися важливими індикаторами у процесах національного відродження та державотворення, справляючи великий вплив на їх перебіг.

Відтак **метою** статті постає аналіз специфіки взаємодії християнських конфесій та національно-визвольного руху на Волині періоду Другої світової війни.

Рівень розробки проблеми. В силу об'єктивних причин, а насамперед складності самої проблематики, чимало важливих її аспектів ще не знайшли достатньої уваги дослідників, хоча окремі аспекти проблеми було висвітлено у працях С. Здіорука [6], В. Єленського [13], В. Климова [8], В. Сергійчука [14] та інших.

Виклад основного матеріалу. Друга світова війна пожвавила релігійний і націотворчий аспекти суспільно-політичного буття. Це зумовлювалося об'єктивно існуючим взаємозв'язком національних та конфесійних чинників, які, незважаючи на багатовікову історію, зберегли свою логіку та закономірність. Національні відносини, засновані на нерівності та пригніченні, завжди виступали об'єктом релігійного відображення, засобом посилення релігійності та зростання духовної опозиції. Саме релігійні вірування були «єдиним фактором, який може одномоментно дати якомусь народові повну спільність інтересів, почуттів і думок. Релігійний дух замінює, таким чином, відразу поступові надбання, що є необхідним для утворення національної душі» [9]. Характерно, що ідеї єдності на релігійному ґрунті виступали на передній план переважно в переломні історичні періоди, коли нагальною виявлялася потреба в консолідації української нації, відображаючи у такий спосіб споконвічні прагнення українців до власної незалежності [13, с. 80].

Потенційно перспективними шляхами збільшення впливу на маси для німецької окупаційної адміністрації стало залучення націоналістичних сил в організації місцевих органів самоуправління. Як греко-католицьке, так і православне духовенство співпрацювало з оунівцями у справі формування органів національної влади на периферії. Авторитет церкви і традиційне релігійне спрямування свідомості жителя Волині змушували діячів націоналістичного табору шукати в церкві підтримки для поширення свого впливу на маси. Адже за своєю

«пронизливістю, конкретністю, глибиною – національне є одне з найбільш наближених до релігійного відчуттів» [8, с. 45]

Проте діячі націоналістичного табору по-різному бачили майбутні державно-церковні відносини, що було насамперед зумовлено наявністю двох угруповань – мельниківців і бандерівців. Текст програмного документа, який вийшов з надр ОУН (М) «Наші цілі», вказує, що український націоналізм «стоїть понад конфесіями й однаково трактує визнавців усіх корисних нації культів в Україні, ідейно і програмово захищає героїчний християнізм та береже його, як основу, для уніфікації культів українського народу; оцінює однаково вартісним для українського народу як православ'я, так і український греко-католицизм» [10, с. 36]. Іншої позиції з питань про роль церкви у становленні національної державності дотримувалося бандерівське крило ОУН. Так, політичні постанови II Конференції ОУН (Б), що відбулася у жовтні 1942 р., зазначалося: «...В релігійній політиці не зв'язуємося ні з яким релігійним культом. Стоїмо за використання всіх форм релігійного життя, за спрямування його на рейки української національної свідомості і суспільно-політичної боротьби» [10, с. 36]. Власне такі документи вказували, що націоналізм виступав і як почуття патріотизму (колективне й особистісне), і як ідеологічна доктрина, і як політична програма та рух, яка готова інструментально використати релігійні почуття і настрої віруючої людини та направити у вигідне для себе русло.

Цілком поділяємо точку зору В. Єленського про те, що націоналізм і релігія не завжди актуалізують сакральні складники один одного. Хоча обидва плекають соціальну гомогенність, закликаючи наслідувати взірці високодостойних попередників – святих чи національних героїв. Оскільки усі віруючі або члени нації мають бути рівними, християнські конфесії й націоналістичні організації виступають за егалитарне суспільство, але водночас їхнє бачення світу є патерналістським та ієрархічним [13, с. 194].

На окупованій гітлерівцями території, в тому числі і Волині, відновилася діяльність православних та інших релігійних громад, переслідуваних більшовиками та польськими шовіністами. Ще на початку німецької окупації у повідомленні поліції безпеки і СД від 9 вересня 1941 р. зазначалось, що «... найбільш крайня група» С. Бандери проводить пропаганду незалежної України, використовуючи у своїх цілях релігійні свята. Так, у Луцьку відбувалось відкрите привернення до присяги бандерівців під час богослужінь [18]. Так звані «свята державності», проведення яких ініціювали місцеві Національні Комітети, не проходили без участі Церкви. Тобто це свідчить про взаємопроникнення і взаємодію християнських конфесій та секулярних форм поклоніння колективній ідентичності, у який кожна нація інтерпретує власний історичний досвід у світлі трансцендентності. Відтак такі приклади говорять про те, що націоналізм перебирає функції «громадянської релігії», яка спрямовує релігію на легітимізацію певного суспільного простору в інклюзивний і недогматичний спосіб та використовує політику як знаряддя організації цього простору в по-релігійному догматичний, ригористичний і ексклюзивний спосіб [13, с. 196–197]. Таким чином, націоналізм намагається брати на себе більшість з-поміж релігійних функцій і маніфестує себе як успішній різновид політичної релігії. Аналіз проявів націоналізму дозволяє емпіричним матеріалом підсилити теорію, що націоналізм як квазірелігія, ореол «святості» переноситься з власне релігійної сфери на культ нації.

Закорінені в націоналістичних міфах етноконфесійні стереотипи позначились і на характері взаємодії з християнськими конфесіями. Тому священники

автокефальної орієнтації та греко-католики в основному підтримували націоналістичне підпілля; священники-автономісти не підтримували ідей націоналістів, проголошуючи свою опозиційність національним ідеям і діям самих націоналістів; римо-католики, виходячи з історичних передумов, зрозуміло, були вороже налаштовані до націоналістичного підпілля, особливо після ескалації українсько-польського конфлікту на Волині; протестанти загалом дотримувалися пацифістських ідей, тому позиція ОУН-УПА залишалась далекою для їх розуміння.

Проблема автокефальної церкви України завжди мала політичне і національне спрямування. Політична і релігійна програма прихильників національної ідеї була із самого початку чіткою і зрозумілою: Україна повинна бути незалежною як у державному, так і церковному відношеннях. Як зазначає Н. Стоколос, певне сприяння окупантами автокефальному православному напрямку в свій час мало на меті виокремлення національного табору в православ'ї (що означало його розділення), послаблення російських впливів на населення та здобуття прихильності тієї його частини, яка мала високий рівень української національної свідомості. Коли ж у другій половині 1942 – на початку 1943 рр. виявилось, що національно-визвольний рух на Україні, в тому числі і на Волині, не піддається німецькому контролю, а ієрархія УАПЦ сприяє розвитку «українського сепаратизму», то чинна влада все більшу перевагу почала віддавати Автономній православної церкві та підтримувати її духовенство [15, с. 350; 1, с. 18]. Ієрархам УАПЦ тепер уже відкрито дорікали тим, що «Автономна церква співпрацює більш лояльно з німецькою владою, ніж Автокефальна церква» [16, с. 119]. Закономірно, що німецьке донесення про події в СРСР визначало УАПЦ «ще одним інструментом української національної політики» [7, с. 555]. Більше того, німецькі аналітики зазначали, що «автокефальна церква Полікарпа» все більше й більше «перетворюється у стічний басейн для всіх незадоволених українців», відзначивши, що «церква і політичний рух» в УАПЦ «майже ідентичні» [15, с. 337–338].

У роки Другої світової війни спеціально для вояків відправляли Служби в місцях їх таємної дислокації. Адже в націоналістичних загонах були люди, які змалку звикли молитись у храмах. На думку С. Здірчука, об'єднання членів різних національних організацій шло не за класовою ознакою, не за професійним рівнем чи соціальним добробутом, а на основі спільної незламної ідеї національного визволення від окупантів і побудови своєї незалежної держави. Це завдання могли вирішити лише національно свідомі сили, адже лише вони здатні на самопожертву в боротьбі за самостійність [6, с. 426]. До таких свідомих сил входили і священнослужителі. Для України притаманним є також давнє переплетіння етнічного і конфесійного. Воно було настільки тісним, що розвиток націоналізму був невід'ємним від релігійного життя. Практичним підтвердженням цього є уривок із німецьких донесення, який зазначає, що у «Попільні, біля Житомира, арештовано 15 осіб, серед яких один священник, за спробу створити українську національну партію» [7, с. 588].

Деякі національно свідомі політичні кола побачили в християнстві одну з основ своєї ідеології та політики. Командир Поліської Січі Т. Бульба-Боровець сформулював загальні гасла «Своя державність. Збройна сила. Віра Христова», на підставі яких вироблялася політична концепція Поліської Січі. В ній, зокрема, зазначалось: «УПА бореться за... свободу думки, слова, віри, чину кожного громадянина української держави, без різниці його національності, статі, походження і політичних та релігійних переконань...» Проте, як вказує О. Лисенко, спроба формулювати ідеологічно-політичну платформу УПА на засадах релігії

була за тих обставин приреченою. В нових екстремальних умовах християнство не могло відігравати роль ідеологічного і політичного кредо для людей, які взялися за зброю, щоб відродити державність [10, с. 35].

У Рівному єпископ УАПЦ Платон, очевидно, не без погодження з адміністратором УАПЦ Полікарпом, організує нелегальні курси військових священиків, які мали перебувати в загонах українських партизанів. Відтак, архівні джерела інформують про похорон «двох стрільців при участі військовиків та військового священника» [14, с. 202]. Часто-густо священики переховували або сприяли конспірації національних повстанців, доставляли та зберігали зброю, харчі, ліки, нелегальну літературу. Відомі непоодинокі випадки, коли священики брали безпосередню участь у бойових діях зі зброєю в руках, хоча це й не зовсім відповідало християнським заповідям. Відтак, використання релігійної ідеології у військових формуваннях пояснюється тим, що релігія трактується складовою частиною культури народу. Головною їх функцією є створення і зміцнення суспільної солідарності. Тому існуюча практика душпастирства у національних збройних формуваннях відтворювала традиції та досвід роботи священнослужителів в українських збройних формуваннях із врахуванням політичних реалій, потенційних можливостей церков з національно-патріотичного виховання.

Священики УАПЦ та УГКЦ, попри заборони влади, вінчали підпільників УПА, виголошували духовно політичні проповіді. В німецьких секретних документах цього часу зазначалося, що «богослужіння автокефальної церкви за останній час були нічим іншим, як політичними маніфестаціями ідеї національної української незалежності». «Оживлення націоналістичної діяльності автокефальної церкви... заслуговує найпильнішої уваги. Необхідно розглядати її як центр до сих пір легальних націоналістичних українських прагнень» [15, с. 337–338].

Підіймаючи проблематику релігійного фактору в теорії та практиці українських націоналістичних угруповань періоду Другої світової війни, не можемо оминути того факту, що ще з початку ХХ ст. в Європі та Україні постає новий аспект цього питання – етнічна (дохристиянська, язичницька) релігія народів як один із можливих компонентів націоґенези на противагу християнству. Один із крайніх проявів вказаної тенденції перейшов у розряд «арійського расизму» Третього Рейху. Адже, як зазначає В. Шнирельман, у пошуках своєї ідентичності націоналізм, якщо він намагається бути послідовним, неминуче повинен поривати зі світовими релігіями на користь релігії національної. А це у свою чергу веде або до спроб «націоналізувати» світові релігії, або до пошуків язичницьких коренів і формування загальнонаціональної релігії на основі язичництва» [19, с. 9]. Першим, хто спробував поставити націоналізм на релігійну основу української рідної віри, був Волхв В. Шаян, який у 1943 р. створив релігійно-політичну організацію «Орден Лицарів Бога Сонця». Члени першого товариства 1943 р. утворили в складі УПА відділ ім. Перуна [11, с. 3]. А сам В. Шаян оголосив про належність Ордену до ОУН. І хоча загалом серед українських націоналістів ідея перегляду релігійної складової та її перенесення на основу рідної віри не була сприйнята позитивно, частина їх все-таки долучилася до процесу етнорелігійного відродження.

З кожним днем окупації населення силачувало жертви фашистському «новому порядку». Нацистські злочини проти мирного населення, військовополонених, євреїв, зростання страждань та бідувань народу формували образ ворога-фашиста як лютого звіра. У відповідь на знущання окупаційного режиму українське населення масово поповнювало ряди руху Опору, як радянського партизанського,

так і націоналістичного. Позицією щодо захисту пастви на Волині відрізняється УАПЦ. Зокрема, єпископ Платон (Артемюк) на Волині був одним із тих православних архієреїв, які здатні були активно протистояти діям окупантів. Своє засудження фактів знищення німцями всього населення с. Ремель на Рівненщині та спалення живцем жителів с. Малин на Дубенщині він письмово й усно виклав гебітскомісару. Про ставлення українського православ'я до окупаційного режиму свідчила і кількість жертв серед священників в роки війни. 43 священники УАПЦ були розстріляні гестапівцями, деякі спалені живцем із жителями сіл, де вони вели пастирську діяльність [2, с. 69].

Заступник генерал-комісара та керівник політичного відділу на зустрічі із єпископом Рівненським Платоном вимагали від останнього силою свого авторитету вплинути на настрої населення, яке бралось за зброю, при чому німецькі функціонери не визнавали за собою вини у загостренні конфлікту. Усвідомлюючи всю повноту небезпеки за висловлене, владика Платон наголосив, що ні єпископ, ні духовенство не можуть у даний момент мати вплив на повстанський рух, оскільки спричиняє його сама німецька адміністрація, яка, наказуючи вбивати людей, палити церкви, знищувати цілі села, налаштовує проти себе українців. Того ж дня відбулась окрема розмова з керівником політичного відділу Краузе, який звинуватив Автокефальну церкву у співпраці із повстанцями, відзначивши, що Автономна церква загалом є більш лояльною до німецької влади. На запитання Платона, як довго триватиме розрив офіційних контактів між генерал-комісаром і митрополитом-адміністратором, було дано відповідь: лише тоді, коли в поглядах автокефального духовенства наступить зміна щодо співпраці з німецькою владою, особливо в галузі боротьби з повстанцями [2, с. 111–112].

Окупаційна влада у своїх цілях використовувала духовенство, в першу чергу автокефальне, яке вважалось безпосередньо пов'язаним із націоналістичним рухом Опору, тому нібито мало на нього певний вплив. Емпіричним результатом такого твердження є спроба використання єпископа Мстислава для переговорів із Тарасом Бульбою-Боровцем, як засіб покарання за активну участь у намаганні поєднання двох ворогуючих Православних церков. Аналізуючи переписку Мстислава та провідника УПА, стає зрозумілим, що німці вимагали від Мстислава, а він – від Т. Бульби-Боровця, співпраці з німецькою владою. Ватажок Поліської Січі не скористався таким посередництвом і зазначив єпископу Мстиславу: «Я розумію угодову політику та позитивну працю, але не визнаю самообпльовуючого лакейства» [15, с. 359–360].

Після того, як бандерівці оголосили війну не лише більшовикам, гітлерівцям, польським боївкам, але й своїм колишнім соратникам, які підтримували А. Мельника, Церква не могла не відреагувати на такий перебіг подій. Реакція церковних ієрархів різних конфесій на протистояння всередині націоналістичного підпілля не було однозначним: ті з них, що щиро вболівали за долю визвольних змагань, намагались припинити братовбивчу війну. Як зазначає низка дослідників, багато православних автономних священників гинули з вини як окупантів, так і червоних партизанів, але справжній терор проти них розв'язали саме українські націоналісти. Загострені релігійні почуття, загальна невротизація населення, наростання агресивності сприяли масовій кампанії терору проти проросійськи налаштованих священнослужителів та перетворили її на вкрай небезпечне явище. Ця небезпека ставала тим більшою, чим тісніше це протистояння було пов'язане із керованим зовні чи стихійним фанатизмом. Керівник АПЦ митрополит Олексій зайняв непримиренну позицію щодо націоналістичного підпілля, яке, на його

думку, провокувало додаткові репресії проти цивільного населення. 8 травня 1943 р. він був убитий українськими націоналістами [3; 5; 12].

Як наслідок існуючих суперечностей між обома церквами слід розглядати вбивство ще одного єпископа АПЦ Мануїла (Тарнавського). Йому передувало донесення єпископа Мануїла у поліцію безпеки Володимира-Волинського від 5 серпня 1943 року [4, арк. 15]. Зміст цього «вірнопідданського» листа єпископа став відомим українським партизанам. Із соборного будинку у м. Володимирі-Волинському вони забрали архієрея до лісу, де за присудом партизанського суду повісили. Ф. Гейер наводить імена 27 священників, вбитих бандерівцями лише на Волині впродовж літа 1943 р. [21, с. 207]. У деяких випадках убивали і членів їхніх родин. О. Лисенко вказує, що до 1944 р. серед тих, хто загинув від рук оунівських боївків, лише на Волині було 30 священнослужителів, у тому числі митрополит Олексій (Громадський), єпископ Мануїл (Тарнавський), ігумен Загацького монастиря Магістріан, настоятель Кременецького собору протоієрей Федір Бркевич та настоятель Ковельського собору протоієрей Червинський, прот. Ф. Борецький, прот. Н. Ковалевський, прот. Рижковський, прот. Г. Іваницький та ін. [17, арк. 48].

Зауважимо, що представники націоналістично налаштованої інтелігенції ставили досить високі вимоги до духовенства. Особливо це стосувалось священників автономного напрямку, що, зрозуміло, викликало конфліктні ситуації між ОУН і автономістами впродовж усього періоду окупації. Часопис «Волинь» опублікував статтю «Годі мовчати» В. Штуля, який був дівим учасником українського визвольного руху та сином священника Д. Штуля, [20]. В ній показана роль духовенства у зміцненні й консолідації національних сил: «Маючи найвищі чесноти й авторитет серед парафіян, священнослужитель може спрямовувати їх у корисному для загальної справи напрямку... Поза малими винятками, духовенство далеко від виконання тих завдань. Причину цього можемо вбачати в слабкій національній виробленості одної... Причини байдужості...треба вбачати у ворожому наставленні до української справи взагалі» [20].

Загалом ОУН намагалася підтримувати тісні стосунки з церквою, часто вдаючись до методів примусу, тиску і навіть репресій. Значна ж частина священнослужителів свідомо співчували націоналістичному руху Опору, сподіваючись, що він допоможе відродити українську державність. Маючи значний вплив на населення, ієрархи Греко-католицької й Автокефальної церков сприяли його консолідації перед загрозою морального розкладу та знищення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Борщевич В. Автономна православна церква на Волині / В. Борщевич. – Луцьк : Ред.- вид. відділ Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1998. – 98 с. : іл.
2. Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви : в 4 т. / І. Власовський. – К. : Укр. Православна Церква Київ. Патріархату, 1998. – Т. 4, ч. 2. – 416 с.
3. Громадська Т. Подяка за похорони Дяді племінниці Тіни Громадської / Тіна Громадська // Кремян. вісн. – 1943. – 16 трав.
4. Державний архів Рівненської області. – Ф 122. – Оп. 1. – Од. зб. 16. – Арк. 1–45.
5. Дня 7 травня б. року в дорозі до Луцька трагічно загинув од бандитської злочинної руки // Кремян. вісн. – 1943. – 9 трав.
6. Здіорук С. І. Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні ХХІ століття : монографія / С. І. Здіорук – К. : Знання України, 2005. – 552 с.

7. Косик В. Україна і Німеччина у другій світовій війні / В. Косик.– Париж ; Нью-Йорк ; Львів : НТШ, 1993. – 660 с.
8. Климов В. Церква в політичних реаліях України: актуальне інтерв'ю / В. Климов // Релігійна панорама. – 2004. – № 11. – С. 42–48.
9. Лебон Г. Психологія народів і мас [Електронний ресурс] / Г. Лебон // Режим доступу: <http://www.bookap.by> / [sociopsy / lebon/oglav.shtml](http://sociopsy.lebon/oglav.shtml)
10. Лисенко О. Є. Релігійне питання у теорії та практиці українського націоналізму / О. Є. Лисенко // Український історичний журнал. – 2000 – № 6. – С. 29–50.
11. Лозко Г. Лицар Ордену Бога Сонця / Г. Лозко // Незборима нація. – 1998. – жовт. – С. 2–15.
12. Нікчемне вбивство митрополита Олексія // Кремян. вісн. – 1943. – 6 черв.
13. Релігія і нація в суспільному житті України і світу / [редкол. : А. Колодний та ін. ; відпов. ред. Л. О. Филипович]. – К. : Наук. думка, 2006. – 285 с.
14. Сергійчук В. Український здвиг: Волинь. 1939-1955 / В. Сергійчук. – К. : Укр. Видавнича Спілка, 2005. – 840 с.
15. Стоколос Н. Г. Конфесійно-етнічні трансформації в Україні (XIX – перша половина ХХ ст.) / Н. Г. Стоколос. – Рівне : РІС КСУ ; ППФ "Ліста-М", 2003. – 480 с.
16. Стоколос Н. Г. Трансформації православної церкви в Західній Україні на початковому етапі Другої світової війни (вересень 1939–червень 1941 рр.) / Н. Стоколос // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : наук. зап. РДГУ : зб. наук. пр. – Рівне : РДГУ, 2000. – Вип. 1, ч. 1. – С. 107–119.
17. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1. – Оп. 23. – Од. зб. 887. – Арк. 1–98.
18. Шкаровский М. В. Временное "перемирие" в государственно-церковных отношениях 1943–1953 гг. [Електронний ресурс] / М. В. Шкаровский // Християн. чтение.– № 12. – 1996. – Режим доступу : <http://www.krotov.info/history>.
19. Шнирельман В. Неоязычничество на обширах Євразії / В. Шнирельман // Людина і світ. – 1999. – листоп.–груд. – С. 7–15.
20. Штуль В. Годі мовчати / В. Штуль // Волинь. – 1942. – 11 січня. – С. 2.
21. Heyer F. Die orthodoxe Kirche in Ukraine von 1917 bis 1945 / F. Heyer. – Koln-Braunfel : Verlagsgesellschaft Rudolf Müller, 1953. – 272 p.

УДК: 324 (477)

Гев'юк У. Ю.

КАТЕГОРІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ВИБОРІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИЧНІЙ НАУЦІ

Здійснено комплексне порівняльне дослідження теоретичних підходів до категорій інституту виборів, які використовуються в працях українських науковців. Розкрито зміст поняття інституту виборів через призму їх функціональних особливостей. Проаналізовано підходи до визначення категорії

Наукове видання

ПАНОРАМА ПОЛІТОЛОГІЧНИХ СТУДІЙ

НАУКОВИЙ ВІСНИК РДГУ

Випуск 4

Підписано до друку 22.11.2010 р.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 17,5. Замовлення № 87/1. Наклад 300.

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

П – 16 Панорама політологічних студій: науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне : РДГУ, 2010. – Вип. 4. – 211 с.